

Leo Trotskij

Teorin om socialismen i ett land

Teorins ohållbarhet. Dess förutsättningar: Skepsis inför revolutionen och nationell inskränkthet

12 december 1926

Problemet med möjligheten av socialismens uppbyggnad i ett enda land, vilket uppstått ur den europeiska revolutionens fördröjning, har blivit ett av de viktigaste kriterierna i den idékamp som utspelar sig i SUKP. Stalin väcker frågan på ett mycket skolastiskt sätt och besvarar den inte med en analys av världsekonomin, det politiska läget och dess utvecklingstendenser, utan med hjälp av rent formella argument och gamla citat, vilka berör olika situationer i det förgångna. Försvaren av den nya teorin om socialismen i ett *enda* land utgår huvudsakligen från *en isolerad ekonomisk och politisk utveckling* som förutsättning. De erkänner dock att fienderna till vår socialistiska utveckling med vapen i hand kan störa. Men om man bortser från denna mekaniska fara, existerar för dem bara perspektivet med en isolerad ackumulation av ekonomiska framgångar, den statliga industrins tillväxt, böndernas kooperativa rörelse m.m. Det som samtidigt försiggår i Europa och i världsekonomin lämnas helt utanför. I verkligheten består huvudtendensen i vår ekonomiska tillväxt just i att vi slutligen träder ut ur den slutna statliga och ekonomiska existensformen och utvecklar allt intensivare förbindelser med den europeiska marknaden och världsmarknaden. Om man reducerar hela problemet med vår utveckling till det inre förhållandet mellan proletariat och bönder i Sovjetunionen, och tror att det korrekta politiska manövrerandet och uppbyggnaden av ett nätverk med kooperativ befriar oss från beroendet av världsekonomin, är det ett återfall i den förskräckligaste nationella inskränktheten. Det visar inte bara en teoretisk analys, utan också utrikeshandelns verkliga svårigheter.

Det handlar naturligtvis inte om huruvida man i Sovjetunionen kan och måste *bygga* socialismen. Den frågan är av samma slag som huruvida proletariatet i ett enskilt kapitalistiskt land kan och måste kämpa om makten. Redan *Kommunistiska manifestet* har besvarat den frågan.¹ Proletariatet måste bemöda sig om att erövra makten i sina respektive länder, för att sedan utsträcka sin seger till andra länder. Vårt arbete med att bygga upp socialismen är lika mycket en beståndsdel i den revolutionära kampen i hela världen som organiseringen av gruvarbetarstrejker i England eller uppbyggandet av fabriksceller i Tyskland.²

¹ "Proletariatets kamp mot bourgeoisien är till en början nationell till formen, men inte till innehållet. Varje lands proletariat måste naturligtvis först bli färdigt med sin egen bourgeoisie... Medan proletariatet till att börja med måste erövra den politiska makten, upphöja sig till nationell klass, konstituera sig självt som nation, är det för egen del ännu nationellt, om också inte i samma mening som bourgeoisien." (Marx & Engels, *Kommunistiska manifestet*. Röda rummet 1994, s. 20-21 och s. 27.)

² I början av 1924, efter att partiet förbjöds som en följd av den misslyckade "tyska Oktober", beslutade KPD:s ledning att omorganisera grundorganisationerna från territorialprincipen (bostadsort) till fabriksgrupper. På det sättet skulle medlemskåren behållas också i illegaliteten. Till följd av Kominterns "bolsjevisering" blev sedan våren 1924 principen med fabriksceller bindande för alla kommunistiska partier. Den tidigare organisationsstrukturen angreps som "socialdemokratisk", eftersom den skadade det nära förhållandet till de proletära massorna. Den organisatoriska omställningen blev dock aldrig fullständig. I KPD steg andelen medlemmar som var organiserade i fabriksceller fram till juli 1925 till 30 procent, därefter gick den tillbaka igen. "1927 var 15 procent av partimedlemmarna organiserade i fabriksceller, 1928 var det endast 12 procent." (Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus*, Band. 1, s. 269) Omställningen till fabriksceller underlättade nedbrytningen av den inre partidemokratien. I KPD avskaffades som följd av omorganiseringen funktionärsmöten, vilka i "bostadsorganisationen... varit ett viktigt politiskt organ. Samlingen av alla funktionärer till regelbundna diskussioner främjade det politiska livet främst i storstäderna. De interna partistriderna utkämpades våldsamt vid dessa evenemang." Deras ersättning med delegatmöten "verkade vara i den inre partidemokratins anda, men

Kan proletariatet i Tyskland ensamt erövra makten? Naturligtvis! Förverkligandet av den möjligheten beror dock inte bara på de inre styrkeförhållandena, utan också på den internationella situationen. De inre styrkeförhållandena kan själva ändras abrupt under inflytande av världsläget. Om Sovjetunionen bryter samman, kapitalismen får nya krafter i England och Frankrike osv., då skjuts makterövringen i Tyskland upp flera år. Just så kan och måste man ställa frågan om socialismens uppbyggnad i vår union. Det handlar inte om en autonom process, utan om en beståndsdel i den världsomfattande revolutionära kampen.

För att bygga upp socialismen, dvs. inte bara föra upp vår industri på en högre utvecklingsnivå, utan också socialisera jordbruket på en industriell grund, behöver man – under förutsättning att inte proletariatet i andra länder utan bourgeoisien sitter vid makten – säkerligen inte mindre än, låt oss säga, en kvarts århundrade. Det innebär: Redan frågan om socialismen i ett land har som sin grund att borgerliga regimer i Europa kommer att bestå under obestämd tid. Men vad händer egentligen under tiden med den kapitalistiska ekonomin? Den frågan berörs inte alls av Stalin. Med andra ord: Europas nuvarande ekonomiska och politiska situation blir fryst i ett kvarts århundrade eller längre, oavsett de skarpa ekonomiska och politiska motsättningarna i Europa, den ännu mer grundläggande motsättningen mellan Europa och Amerika, oavsett Österns kraftfulla uppvaknande. Att en sådan förutsättning inte är genomtänkt, är alldeles uppenbart.

Rent teoretiskt kan man när det gäller det kapitalistiska Europas öde under de närmaste årtiondena – och hela Stalins teori utgår ju från det, att det kapitalistiska Europa ska bestå i årtionden – utgå från tre möjliga varianter:

- a) det blir ett nytt uppsving i Europa på en kapitalistisk grundval;
- b) det blir ett ekonomiskt förfall i Europa;
- c) det nuvarande tillståndet består – med den ena eller andra fluktuationen.

Låt oss kort betrakta alla tre varianterna.

a) Anta att det mot alla förutsättningar och villkor kommer en ny period med kapitalistiskt uppsving i Europa. I detta fall kommer vår jordbruksexport att öka mycket, vilket naturligtvis är en gynnsam faktor för vår ekonomiska utveckling. Men denna fördel kan inte på långt när kompensera de negativa sidorna av en ny epok med kapitalistiskt välstånd. Om det ännu inte är lätt för oss att lyfta vår industri till den europeiska nivån – och utan det kan man inte tala om socialismens seger i vårt land –, blir denna uppgift under ett nytt kapitalistiskt uppsving betingelser (jämförbart med vad Europa genomförde under de tjugo år som föregick kriget) helt omöjlig att genomföra. Den europeiska industrins tryck på vår ekonomi i form av billiga varor kan under sådana betingelser inte motstås. Lika ogynnsamt skulle det militära och politiska läget vara. Bourgeoisien skulle med den materiella kraften också återvinna sitt självmedvetande. Den kan inte tolerera någon socialistiskt stat bredvid sig. Dess militära styrka skulle växa tillsammans med dess materiella kraft. Under sådana betingelser kan vi knappast inte hoppas på det europeiska proletariatets motstånd, eftersom det kapitalistiska välståndet – det visar erfarenheterna från Europa före kriget och i det nutida Amerika – gör det möjligt för bourgeoisien att utöva sitt inflytande på en mycket betydande del av proletariatet i alla frågor som är avgörande för ett lands liv. Vi skulle med vår socialistiska uppbyggnad befinna oss i en återvändsgränd.

Man kan invända att detta är ett mycket pessimistiskt perspektiv. Det är helt riktigt. Det kan dock inte bli annat om man utgår från en pessimistisk förutsättning. Finns det i den objektiva

---

egentligen stärktes därmed apparatens överhöghet. På det stora funktionärsrådet avgjorde politiska argument, talarens retoriska förmåga osv., omröstningen, men på det mindre cellmötet kunde apparaten lättare göra sitt inflytande gällande.” (ibid, s. 270) På det sättet blev framför allt ”ultravänsterns” opposition i KPD utdriven.

utvecklingen någon grund för en sådan förutsättning? Inte det allra minsta! Händelsernas gång ger ingen som helst orsak att när det gäller den europeiska kapitalismen hysa en otyglad optimism, för att därpå grunda den falskt optimistiska teorin om ”socialismen i ett land”.

b) Om vi nu utgår ifrån – och det är mer i samklang med den verkliga utvecklingen –, att den europeiska kapitalismen måste hantera nya problem och att dess specifika vikt i världsökonomien kontinuerligt minskar. Då måste man fråga sig: Varför erövrar det europeiska proletariatet, med tanke på detta framväxande sammanbrott för den kapitalistiska regimen under årtiondenas lopp, inte makten? Varifrån kommer en sådan ”klientogenhet” när det gäller proletariatskraft? Och när man ändå antar att den europeiska bourgeoisien behåller makten i sina händer trots det fortsatta sönderfallet i dess ekonomiska system, då måste man ställa sig frågan: Vad händer under den tiden med kapitalismen i Amerika? Uppenbarligen utgår man från en vidare ökning av dess kraft. I vilken situation hamnar då Sovjetunionens ekonomiska utveckling? Vår export kommer att allvarligt försvåras eftersom det nedgående Europa inte kommer att kunna köpa våra jordbruksprodukter. Tillsammans med exporten kommer också importen av industriell utrustning och råmaterial att bli svårare. Det innebär att tempot i vår ekonomiska utveckling blir långsammare, och det betyder att det kommer att behövas ett ännu större antal årtionden för det slutliga uppbyggandet av socialismen. I vilken situation kommer vi, med tanke på detta långsammare tempo, att hamna i förhållande till den amerikanska kapitalismen? Det är utomordentligt svårt att spekulera om alla dessa möjligheter. Det står dock klart att farorna med en sådan utveckling är helt oöverstigliga. Att förklara att vi också under sådana betingelser kan fullborda uppbyggandet av ”socialismen i ett enda land” innebär bara en lek ord. Men hur kommer man fram till ett sådant perspektiv? I och med att man gör det artificiella och helt felaktiga antagandet att det europeiska proletariatet under kapitalismens fortsatta förfall under årtionden inte är i stånd att ta statsmakten och ekonomin i sina händer. Med andra ord: Den okritiska optimismen vad det gäller ”socialismen i ett enda land” härrör ur en djup pessimism när det gäller den europeiska revolutionen.

c) Nu måste dock den tredje varianten diskuteras: I det kapitalistiska Europa blir det varken nedgång eller uppgång; proletariatet är tillräckligt starkt för att hindra bourgeoisien att utplåna rådsrepubliken, men inte tillräckligt starkt för att beröva den makten. Den situationen – en instabil jämvikt mellan krafterna – består sedan en tid. Det är dock helt uteslutet att ett sådant tillstånd kvarstår under tjugo till trettio år. Europas inre motsättningar och motsättningarna mellan Europa och Amerika är så djupgående att de oundvikligen måste finna en utväg i den ena eller andra riktningen. I sitt nuvarande tillstånd – arbetslöshet och strejker i England, finanskris i Frankrike, Tysklands ekonomiska isolering – kan Europa inte existera under årtionden. Den europeiska revolutionens försening i ett kvarts århundrade och mer betyder antingen att det borgerliga Europa hittar en ny jämvikt, som garanterar det ett nytt uppsving, som ”blidkar” proletariatet, eller också att det europeiska proletariatet, trots kapitalismens kris, visar sig oförmöget att ersätta bourgeoisien, så att Europas ekonomiska nedgång kompletteras med en politisk nedgång. Den ena och den andra varianten har vi redan berört. Båda har sin grund, inte i en analys av de verkliga faktorerna i utvecklingen, utan i den outtalade rädslan för den europeiska kapitalismens styrka och skepsis inför det europeiska proletariats revolutionära kraft.

Vi har nästan helt utelämnat den roll som spelas av å ena sidan Förenta staterna och å andra sidan Östern. Men det står helt klart att dessa båda faktorer bara kan understöda de av oss utvecklade övervägandena. Om man antar att Europas inre motsättningar under loppet av årtionden inte leder till proletariats diktatur, då utgår man också ifrån att den europeiska bourgeoisien under årtionden kommer att behålla herraväldet över sina kolonier. Till den fara som utgår från Förenta staternas makt, sällar sig också, om man lägger denna ”variant” till

grund, faran för en återfödelse av och en uppgång för det kapitalistiska Europa. Med ett ord: Man kan över huvud taget inte föreställa sig någon verklig historisk situation som kan säkra oss ett minimum av de ekonomiska, politiska och militära betingelser som krävs för att under loppet av årtionden genomföra och fullborda en isolerad socialistisk uppbyggnad inom ramen för en kapitalistisk inringning. Ett sådant perspektiv är ohållbart, eftersom det utgår från felaktiga förutsättningar.

Oktoberrevolutionen var inte bara en produkt av landets inre situation, utan också av det internationella läget. Utan den världsomfattande kapitalistiska utvecklingen, utan det utländska kapitalets roll i Ryssland, utan den därigenom uppkomna extrema tillspetsningen av den kapitalistiska motsättningen, utan de världsomfattande motsättningarna, utan den europeiska klasskampens erfarenheter, utan arbetarrörelsen i kapitalismens länder, utan de undertryckta folkens kamp, utan det imperialistiska kriget, skulle Oktoberrevolutionen inte ha varit möjlig. Oktoberrevolutionens seger har inte upphävt dessa världsomspännande förhållanden och beroenden och följaktligen inte heller de internationella villkoren för hela vår vidare utveckling.

Man kan med visshet säga att tendensen att utelämna den internationella dimensionen ur frågan om den sovjetiska ekonomiska utvecklingen framför allt återspeglar en blind och inte medveten fruktan för kapitalismens krafter, en skepsis inför den socialistiska ekonomins förmåga att i förbund med den världsomfattande proletära revolutionen motstå kapitalismens krafter. Därur kommer politiken med att sluta ögonen, politiken med att utifrån en marxistisk analys av de globala relationerna och det ömsesidiga beroendet, införa politiken att förklara det givna tempot från början som ”tillräckligt”, vilket egentligen innebär att allt som sker och kommer att ske inom vår union, från början ska *betecknas* som socialism – oberoende av vad som sker utanför dess gränser.

Om man förbinder skepsis inför världsrevolutionen med modellen för en självförsörjande socialistisk utveckling i ett tekniskt och kulturellt efterblivet land, förfaller man oundvikligen av alla laster till nationell inskränkthet, kompletterat med provinsial inbilskhet.³ I avvisandet av ett sådant perspektiv finns inte ett enskilt pessimism. Omvänt kan bara en skeptisk bedömning av världsläget väcka behovet av ett sådant perspektiv.

Man måste ännu en gång säga hur orimligt det är att ur det sagda vilja dra slutsatsen att vi anser att en socialistisk uppbyggnad är omöjlig tills proletariatet segrat i Europas framskridna länder. Vårt arbete är en del av den internationella revolutionen. Själva faktumet av vår existens är en mycket kraftfull faktor i de globala styrkeförhållandena. Varje ekonomisk framgång för oss närmare den europeiska revolutionen. Vår seger är därför inte bara säker, eftersom vi erövrade makten i Oktoberrevolutionen, utan också eftersom den kapitalistiska regimen i global omfattning är utmattad, eftersom det inte finns någon utväg ur dess motsättningar och eftersom den proletära revolutionen utvecklas (där det förekommer ebb och flod), eftersom vår framgångsrika kamp för att existera och vår ekonomiska tillväxt påskyndar världsrevolutionen och därmed säkrar den gemensamma segern.

Den socialistiska utvecklingen i Sovjetunionen och Komintern

SUKP och hela Komintern måste förstå att teorin om socialismen i ett land är teoretiskt ohållbar och politiskt farlig. Denna teori minskar SUKP:s vaksamhet gentemot de – inhemska och internationella – kapitalistiska utvecklingstendenserna. Den främjar en passiv, fatalistisk

---

³ Två år senare skriver Trotskij: ”Brottet med den internationalistiska ståndpunkten leder alltid och oundvikligen till nationell *messianism*, dvs. att man tillskriver speciell överlägsenhet och särskilda kvaliteter till ens eget land, vilket påstås tillåta det att spela en roll som inget annat land kan spela.” (*Den permanenta revolutionen*, Röda rummet 1972, s. 187)

optimism, bakom vilken byråkratisk likgiltighet inför socialismens och världsrevolutionens öde mycket väl kan dölja sig. Inte mindre ödesdigert skulle det vara om denna teori görs bindande för Komintern. Om man uppfattar den sovjetiska socialistiska uppbyggnaden som en ouplöslig del av världsrevolutionen, som en process utan vilken den internationella revolutionen är otänkbar, då är de kommunistiska partierna, deras roll och deras självständiga ansvar av största betydelse. Men om man ställer sig på den ståndpunkten att rådsmakten, enbart med stöd av Sovjetunionens arbetare och bönder, kan fullborda socialismen oberoende av vad som sker i hela den övriga världen (med den enda förutsättningen att rådsrepubliken skyddas från militär intervention), då träder de kommunistiska partiernas roll och betydelse omedelbart i bakgrunden. För socialismens seger i Sovjetunionen räcker det alltså med att de europeiska kommunistpartierna under nästa historiska period inte erövrar makten, utan gör motstånd mot imperialismens interventionsangrepp och däri ser sin huvuduppgift. Då står det helt klart att det skulle räcka med att säkra socialismens seger i vårt land för att garantera dess utbredning i hela världen. Hela perspektivet blir på det sättet förvrängt. Frågan om hur varje verkligt revolutionär situation ska kunna utnyttjas fullt ut träder i bakgrunden. Detta leder till den falska och sövande teorin att tiden påstås ”arbeta för oss”. I verkligheten skulle en tidsförlust, en rad nya misslyckanden efter modellen från år 1923 vara mycket riskfylld. Man får inte glömma att vi lever under villkoren för ett *andrum*, och inte på något sätt under betingelser som automatiskt garanterar segern för socialismen ”i ett land”. Man måste i stor omfattning använda andrummet. Man måste förlänga den så långt det är möjligt. Under andrummet måste man driva fram den socialistiska utvecklingen så långt som möjligt. Men om man glömmet att det bara handlar om ett andrum, dvs. en mer eller mindre lång period mellan 1917 års revolution och nästa revolution i ett av de stora kapitalistiska länderna, innebär det att man bortser från den historiska utvecklingen i hela världen verkande lagar och avstår från kommunismen.

Den så kallade ultravänstern har ofta angripit enhetsfrontspolitiken, eftersom den i deras ögon går ut på att de utländska partierna ska avsäga sig oberoende revolutionära ståndpunkter till förmån för enbart understöd till rådsstaten, som därigenom ska garantera att det i vartenda land ska skapas en stark ”vänster-” (i verkligheten centristisk) flygel inom arbetarklassen.⁴ Men om man närmar sig frågan om enhetsfronten som Lenin gjorde, då är sådana angrepp utan verkan. Men teorin om socialismen i *ett land* och den angloriska kommitténs praktik motsvarar exakt det som ”vänstern”⁵ och ”ultravänstern” kritiserar och rättfärdigar deras kritik. ”Vänsteravvikarna”, fortfarande barnsjukdomar, får ny kraft av att de försvarar de kommunistiska partiernas oberoende revolutionära roll, vilka inte bara ansvarar för proletariatets öde i det egna landet, utan också för Sovjetunionens öde, mot den byråkratiska optimismen, enligt vilken socialismens sak i Sovjetunionen är säkrad bara man inte ”stör”

---

⁴ För den redan tidigare ur Komintern utsöndrade ultravänstern (framför allt KAPD och de holländska marxisterna Anton Pannekoek och Herman Gorter) framstod den nya ekonomiska politik (NEP) som inleddes 1921 i Sovjetryssland som en kapitalistisk restauration och den av den tredje Kominternkongressen samma år genomförda vändningen till enhetsfrontspolitik som en övergång till opportunismen. Gorter ”förklarade... att ryssarna bara hade sett en väg för att rädda sin revolution: att attrahera största möjliga massor, även om de inte var kommunistiska, som skulle motsätta sig det västeuropeiska kapitalets anstormning; denna kompromiss med massorna på bekostnad av principerna var ett förkastande av revolutionen i Tyskland.” (Hans Manfred Bock, *Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918–1923: Zur Geschichte und Soziologie der Freien Arbeiter-Union Deutschlands [Syndikalisten], der Allgemeinen Arbeiter-Union Deutschlands und der Kommunistischen Arbeiter-Partei Deutschlands*, Meisenheim am Glan 1969, s. 274) I mitten av tjugotalet fördes denna kritik vidare av ultravänstern i KPD (Karl Korsch, Iwan Katz, Werner Scholem m.fl.).

⁵ Det Trotskij här betecknar som ”vänstern” (åtskild från ”ultravänstern”) är de av Zinovjev – under hans tid som ordförande i Kominterns exekutivkommitté – stödda grupper och strömningar i Komintern, som framför allt var orienterade mot den (zinovjevistiska) Leningradoppositionen, såsom KPD-vänstern runt Ruth Fischer och Arkadi Maslow och gruppen runt Albert Treint och Suzanne Girault i det franska kommunistpartiet.

den. Under dessa omständigheter blir ”vänsterns” kamp en progressiv faktor och visar att en ny gruppering av Kominterns krafter är oundviklig.

Ur Leo Trotzki, *Skriften. 3: Linke Opposition und IV. Internationale*, Band 3:1 (1923–1926) *Teorija socialisma w otdelnoi strane*, T 3017.

Texten tillkom mellan september och december 1926, men publicerades först 1988.

Översättning (från tyska): *Per-Olof Mattson*

Lästips

Trotsky har givetvis skrivit om ”socialismen i ett land” vid flera andra tillfällen. Se t ex:

1926: [Tal inför 15:e partikonferensen](#) (andra hälften av talet)

1928: [Tredje internationalen efter Lenin](#) (kapitel 1: Den internationella revolutionens program eller ett program för socialismen i ett land?)

1929: [Den permanenta revolutionen](#) (inledningarna, kapitlen 8 och 10)

1930: [Socialism i ett land?](#) (utdrag ur *Ryska revolutionens historia*)

1936: [Den förrådade revolutionen](#) (Appendix: ”Socialism, i ett land”)